

Majetek a jeho zdroje podle obchodního zákoníku a účetních předpisů

Aleš Borkovec

Podle účinné právní úpravy je z pojmů vztahujících se k majetku nebo k jeho zdrojům v § 6 obchodního zákoníku definován obchodní majetek, obchodní jmění a čisté obchodní jmění. *Obchodní majetek* je definován jako souhrn majetkových hodnot (věcí, pohledávek a jiných práv a penězi ocenitelných jiných hodnot), které patří podnikateli a slouží nebo jsou určeny k jeho podnikání. *Obchodní jmění* je definováno jako soubor obchodního majetku a závazků vzniklých podnikateli v souvislosti s podnikáním. Podotýkám, že v případě obchodního jmění jde o soubor, nikoli jako v případě obchodního majetku o souhrn. Obchodní majetek a závazky nelze pro účely stanovení obchodního jmění sčítat. A konečně *čisté obchodní jmění* je definováno jako obchodní majetek po odečtení závazků vzniklých podnikateli v souvislosti s podnikáním.

V Parlamentu České republiky byl projednán vládní návrh zákona, kterým se mění obchodní zákoník a některé další zákony (dále jen „novela“)¹, a který byl s pozměňovacími návrhy v polovině září schválen jako zákon. Novela nově upravuje celý § 6, v němž upřesňuje definici obchodního majetku a obchodního jmění, a dále čisté obchodní jmění přejmenovává na *čistý obchodní majetek*. Upřesnění spočívá především v tom, že nově u právnických osob obchodní majetek tvoří

veškerý jejich majetek, stejně tak do obchodního jmění se zahrnují veškeré závazky právnické osoby a veškeré závazky právnických osob se odečítají u čistého obchodního majetku. Mimoto novela přidává odstavec čtvrtý, ve kterém zavádí v obchodním zákoníku dosud neznámý pojem *vlastní kapitál* a definuje ho jako kapitál tvořený vlastními zdroji financování obchodního majetku podnikatele, který se vykazuje v rozvaze na straně pasiv.

Současné účetní předpisy² neznají pojmy obchodní majetek, obchodní jmění a čisté obchodní jmění, respektive čistý obchodní majetek. Pod pojem obchodní majetek, tak jak je definován ve stávajícím obchodním zákoníku, lze podřadit všechny položky aktiv daného podnikatele. Obchodní majetek by se měl rovnat aktivům celkem, což je součet všech aktiv³. Otázka, zda se obchodní majetek rovná nebo nerovná aktivům celkem spočívá v tom, že zatímco hodnota aktiv v účetnictví musí být striktně stanovena podle účetních pravidel, hodnota obchodního majetku může být stanovena i jinak, a také v tom, že pod pojem obchodní majetek může být zařazen i majetek o němž se neúčtuje.

Závazky, tak jak jsou definované v obchodním zákoníku, v účetnictví představuje především položka rozvahy cizí zdroje snížená o rezervy, které nejsou zá-

¹ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 1999, III. volební období, sněmovní tisk č. 476/1.

² Jedná se především o zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, o opatření ministerstva financí, kterými se stanoví účtové osnovy a postupy účtování, a o opatření ministerstva financí, kterými se stanoví uspořádání položek rozvahy a výkazu zisků a ztrát a jejich obsahové vymezení, např. opatření FMF č.j. V20 100/1992.

³ V novele obchodního zákoníku při definování obchodního majetku již není použito slovo souhrn, jemuž je slovo součet obsahově nejbližší, musí se však opět jednat o celkovou hodnotu, tedy výsledné číslo, jestliže při výpočtu čistého obchodního majetku od obchodního majetku odečítáme závazky.

vazky ve smyslu soukromého práva, a dále položka ostatní pasiva. Rezervy mezi závazky podle obchodního zákoníku nepatří, neboť zde chybí osoba, která by byla věřitelem. Účetní teorie však na ně jako na závazky (resp. dluhy) pohlíží a to jako na závazky vůči budoucím obdobím⁴. Na druhé straně existují závazky ve smyslu soukromého práva, o kterých se neúčtuje. Jako příklad lze uvést závazek zaplatit smluvní pokutu při nedodržení povinností. Tento závazek se v účetnictví promítne až ve chvíli, kdy druhá strana bude požadovat zaplacení této smluvní pokuty. Skutečnost, že ne všechny složky cizích zdrojů jsou závazky ve smyslu současných právních předpisů, reflektuje i znění novely⁵. Položka pasiv s názvem ostatní pasiva je problematicky zařaditelná, proto se v účetnictví neřadí ani do jedné z hlavních skupin, ve své podstatě však jde o cizí zdroje ve formě závazků.

Problémy v praxi způsobovalo především zjištění výše čistého obchodního jmění, kdy je potřeba dojít k výslednému číslu. V účinné úpravě obchodního zákoníku lze rozlišit dvě možnosti určení výše čistého obchodního jmění. Za první jsou to případy, kdy obchodní zákoník stanoví, že se čisté obchodní jmění zjistí z účetnictví, jako je to v případě rozdělení zisku nebo při veřejném návrhu smlouvy o koupi akcií. V případě určení výše podílu to obdobně stanoví zvláštní zákon⁶. Čisté obchodní jmění, což je obchodní majetek po odečtení závazků, by se pak vypočítalo jako aktiva celkem, která se v účetnictví musejí rovnat pasivům celkem, po odečtení cizích zdrojů snížených o rezervy a po odečtení ostatních pasiv. Jinými slovy čisté obchodní jmění by odpovídalo součtu vlastního jmění a rezerv v účetnictví. To by bylo stanovení čistého obchodního jmění při doslovném výkladu obchodního zákoníku. Vzhledem k tomu, že se rezervy tvoří na majetek (pohledávky, opravy hmotného majetku), představují zrealnění hodnoty majetku. Vytvoření rezerv vyrovnává v účetnictví pokles reálné hodnoty majetku vůči hodnotě účetní. To je v souladu s náhledem účetních na rezervu jako na závazek vůči budoucím obdobím vedoucímu k závěru, že čisté obchodní jmění zjišťované z účetnictví se rovná vlastnímu jmění, což bylo přijaté jak teorií⁷, tak i praxí⁸. Obchodní zákoník v účinné úpravě vůbec nepoužívá termín vlastní jmění. Vztahu mezi čistým obchodním jměním a vlastním jměním autoři komentující obchodní zákoník nevěnovali v minulosti buď vůbec žádnou pozornost nebo pouze malou⁹. Pro srovnání – americké účetnictví US GAAP rezervy ve smyslu českého účetnictví vůbec ne-

zná. Rezervy se zaúčtují jako kontrární položka těsně pod položkou, kterou upravují, nebo se o výši rezerv přímo sníží upravovaná položka. Tedy obdobně jako se v českém účetnictví účtují opravné položky. Na straně pasiv se rozdíl vykáže jako ztráta, která se samozřejmě hned odrazí ve vlastním jmění (equity).¹⁰ Tento postup je v souladu s odečítáním rezerv jako závazků při zjišťování čistého obchodního jmění z účetnictví podle českého obchodního zákoníku. Druhou možností, jak zjistit čisté obchodní jmění, je nechat zjistit hodnotu majetku a závazků znalcem, který postupuje podle oceňovacích předpisů. Tak se postupuje v případech jako je sloučení, splynutí nebo rozdělení společnosti.

Podle novely byl pojem čisté obchodní jmění (čistý obchodní majetek) nahrazen pojmem vlastní kapitál především tehdy, když podkladem pro zjištění patričních údajů je účetnictví vedené podnikatelem, například v souvislosti se zvyšováním základního kapitálu nebo s určením a výplatou zisku. Čisté obchodní jmění ponechává novela tam, kde je účelnější nebo spravedlivější vyjít z odhadu znalce. Pro zjištění ceny znalcem zavádí novela nový pojem hospodářská hodnota, aniž by blíže vymezovala obsah tohoto pojmu, a aniž by byl tento pojem ve znalecké praxi běžně užíván¹¹. Další rozdíl mezi vlastním kapitálem a čistým obchodním jměním spočívá v tom, že při zjišťování výše čistého obchodního jmění se počítá i s tím majetkem a závazky, které nemusí být zahrnuty v účetnictví.

Nedefinování a nepoužívání některých účetních pojmů v účinné úpravě obchodního zákoníku vedlo ke komplikacím. Vlastní jmění (vlastní kapitál) lze obecně rozdělit na základní jmění, kapitálové fondy, fondy tvořené ze zisku a na hospodářský výsledek. Podle účetních předpisů je vlastní jmění konkrétně tvořeno základním jměním, emisním áziem, ostatními kapitálovými fondy, oceňovacími rozdíly z přecenění majetku, zákonným rezervním fondem, nedělitelným fondem, statutárními fondy, ostatními fondy, nerozděleným ziskem minulých let, neuhrazenou ztrátou minulých let a hospodářským výsledkem ve schvalovacím řízení.

Obchodní zákoník z těchto složek poměrně podrobně upravuje pouze základní jmění a rezervní fond, u družstev nedělitelný fond. Alespoň zevrubně obchodní zákoník upravuje emisní ázio. Pojmy zisk a ztráta podle obchodního zákoníku se bez větších problémů promítají do účetních pojmů nerozdělený zisk nebo neuhrazená ztráta minulých let a hospodářský výsledek ve schvalovacím řízení. Oceňovací rozdíly

⁴ Např. BÁČA, J. a kol.: Účetnictví II., Bilance, 1997, str. 187.

⁵ Např. § 220a odst. 3 písm. f) novely.

⁶ § 23 zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů.

⁷ DĚDIČ, J. – KRÍŽ, R. – ŠTENGLOVÁ, I.: Akciové společnosti, 2. vydání, C.H. Beck, 1998, str. 8.

⁸ JEŘÁBEK, A.: Výklad k účetnictví – rezervy, obchodní jmění, ASPI (Finanční, daňový a účetní bulletin, 1996, č. 3, str. 54).

⁹ PELIKÁNOVÁ, I.: Komentář k obchodnímu zákoníku, 1. díl, Linde, 1997, str. 50.

¹⁰ MLÁDEK, R.: Světové účetnictví, Linde, 1998, např. str. 357.

¹¹ SMEJKAL, V.: Fúze a přeměny společnosti, Právní rádce, 2000, č. 3, str. 11.

z přecenění majetky se týkají pouze investičních fondů, podílových fondů a penzijních fondů. Obchodní zákoník se však vůbec nezmiňuje o ostatních kapitálových fondech, o statutárních fondech a o ostatních fondech. U statutárních fondů a ostatních fondů část problémů odstraňuje jejich zařazení podle účetních předpisů do skupiny fondy ze zisku a převedené hospodářské výsledky. Jde tedy o fondy, které mohou být naplněny pouze ze zisku vytvořeného společností a tedy je možné s nimi nakládat v zásadě jako se ziskem, samozřejmě s omezeními danými stanovami. Větší problémy jsou s vymezením účtu ostatní kapitálové fondy. Přesněji tento pojem nevymezují ani účetní předpisy. Účtová osnova pro podnikatele stanovuje, že na tento účet se účtují ostatní kapitálové vklady peněžní i nepeněžní, které při jejich vytvoření nezvyšují základní jmění a nemají samostatný účet. Jako příklad se uvádějí dary a dotace. V praxi se stávali situace, že společnosti vkládali prostředky nejen do základního jmění, ale i do ostatních kapitálových fondů (například z důvodu zlepšení finančních ukazatelů společnosti) a později je libovolně vybírali.

Novela společně se zavedením pojmu vlastní kapitál upřesňuje vztah základního kapitálu k vlastnímu kapitálu tak, že základní kapitál je součástí vlastního kapitálu. Podrobněji určuje používání prostředků z rezervního fondu a upřesňuje určení a vyplácení zisku. Novela také používá pojem cizí kapitál, což je zřejmě pojem odpovídající pojmu cizí zdroje v současných účetních předpisech. Dále novela používá pojmy vlastní zdroje a cizí zdroje, jako zdroje pocházející z vlastního a cizího kapitálu. Přejmenováním dochází k pojmovému upřesnění položek pasiv tak, že pro souhrn vlastních zdrojů financování majetku podnikatele se bude nově používat pojem vlastní kapitál a pro

souhrn cizích zdrojů financování majetku podnikatele pojem cizí kapitál. Slovo jmění novela nadále užívá pouze ve slovním spojení obchodní jmění, které tvoří jak položky aktiv, tak položky pasiv. Zpětné výplatě prostředků z ostatních kapitálových fondů a emisního ážia má zabránit novelizované znění obchodního zákoníku. U akciové společnosti je to ustanovení § 179 odst. 4 novely, které umožňuje převod majetku společnosti na akcionáře jen v případech, kdy to zákon výslovně dovoluje, u společnosti s ručením omezeným je to ustanovení § 123 odst. 2 novely, které přímo zakazuje použití ostatních kapitálových fondů k výplatě zisku.

Dosavadní stav, kdy obchodní zákoník a účetní předpisy používaly odlišné pojmy, a kdy obchodní zákoník některé oblasti související s majetkem podnikatele a jeho zdroji vůbec neupravoval, byl přinejmenším nevhodný. Výrazná zpřesnění, která novela obchodního zákoníku v této oblasti přináší, přejímání výrazů dosud používaných pouze v účetnictví, společně s následnou změnou účetních předpisů v každém případě přispěje k větší systémové jednotnosti českého právního řádu.

SUMMARY

This article concerns concepts related to property and its sources according to the Czech Commercial Code on one hand, and according to the Czech accounting directives, on the other hand. The article mentions problems due to the different regulations. It also considers the influence of the new amendments to the Commercial Code on the problems in question.